

Петър Краевски: Сатириктът винаги е търсил трибуна, но по-често е получавал трибунал

„Хуморът е сериозно дело“, ако вземем тази мисъл за отправна точка на разговора ни, ти самият, пишейки, трудно ли постигаеш баланса между смешното и сериозното?

„Хуморът не е културен спам“, така започва една моя афористична ода за веселото слово. Същата фраза сложих като мото на сборника с разкази „Операция Райски газ“. Водил съм и уъркшоп по темата. Причината да се фокусирам върху тези пет думички е именно твоята отправна точка: „Юмор естъ сериозно дело“, както е оригиналът на цитираната фраза. За мен комичното винаги е било фойерверк в десерта на самодоволството. Ведомствен банкет, където някой е сипал слабително в пушпа. А защо не сафари, в което отиваш на лов за лъвове с мегафон... Звучи веселяшки, но ако се замислиш, посланията са сериозни, да не говорим за последствията. Защото сатириктът винаги е търсил трибуна, но по-често е получавал трибунал. Ето това, на първо четене, е балансът между смешното и сериозното. Казваме си истината с усмивка, а приемем ли се твърде на сериозно, ставаме за смях. Що се отнася до лесното или трудно писане, лично аз, когато се занимавам с хумор, не изпитвам творческа мъка. Забавлявам се от сърце. Сякаш вода абсурдни диалози с моето сатирично алтер его. Дори име съм му дал – Крайо Петровски. Посега ли към поезията обаче, „колегата“ Петровски изчезва яко дим. Тогава се задейства съвсем различен механизъм, който е бавен, болезнен, често пъти саморазрушителен. Тогава тръзва „кавалерията на скръбта“, ако ми позволиш да ползвам покрътителната метафора на Емили Дикинсън. Тази кавалерия е насочена навътре, към батареите на егото. Следва безмилостен рейд, картч и масова сеч... А думите са отглас от нанесените поражения. Това вероятно е така, защото по фамилия съм Краевски – „човек на крайностите“, както ме определи с усмивка доц. Владимир Янев. Две крайности, които съжителстват мирно и съвместно в мен. Парадокс.

В какви крайности не бива да изпада един хуморист? Би ли сложила равенство между хумориста и хуманиста?

Мисля, че хумористът не трябва да се съобразява с никакви ограничения, още повече ако те са му наложени от съвременния естаблишмънт. Смяхът е най-добрата съпротива срещу всяка власт. Той деноминира нейния авторитет, обезсмисля нейната сила, подхвърля на весело поругание нейната арогантност и жестокост. Хуморът като цяло внася баланс в системата. Какво като си овластен фактор, когато ти се присмиват? Кой уважава кухите авторитети? Едно намизване може да те превърне в герой на онзи афоризъм: „Най-високо се издигат най-големите балони!“. Или... маймуни. (То и без това станахме бананова република, та съвсем логично на маймуни ни направиха...) Това последното го каза сатиричното ми алтер его Крайо Петровски. Той е гражданин на митичната Република Дългария. Вероятно говори за нея... Сам разбираш, Владо, че именно с подобни паралелни образи и със силата на художествената условност сатириктът може да каже истината в очите, без да обижда директно. Няма външни граници за неговата креативност. Това, с което би трябвало да се съобразява, е хуманистичната основа на посланията и почтеността. Лично аз не мога да приема изкуство, което прекрочва тези херми. Отвъд тях са такива безумия като възхвалата на агресора в Украйна например, или опоектизирането на милитаризма и мизантропията... Към списъка на желателните „самоограничения“ бих добавил още мярата и добрия вкус. На тях ме е научил баща ми – живописецът Иван Краевски. Към това се стремя. Доколко успявам е друг въпрос... Апропо нека да репликирам „колегата“ Петровски, който се „изяви“ на мой гръб преди малко: Приятелю, ако те правят на маймуна, напук на тях – еволюирай!

Когато хуморът се превърне в социален спам, какъв е полезният ход на хумористите?

Вече казах, че хуморът не е културен спам. Сега добавям – нито социален. Тук трябва да направя уточнението, че имам предвид литературните му проявления. Те са ми по-интересни. Само по себе си смешното е много повече от писаното слово. То включва и духовитостите на маса, и шоуто с брадати вицове по телевизията, и веселяшкия социален спам в интернет. Полезният ход на хумористите е да държат нивото високо, но в същото време да остават разбираеми за хората. Лесно е да се подлъзнеш към високомерието на сноба или към самодоволството на халтурчика. Приветствам умението да размиваш с добре формулирана мисъл, без да гледаш отвисоко и без да падаш ниско. Това е според мен полезният ход. Иронията е,

че когато сатириците направят ходовете си на шахматната дъска, се оказва, че играта е била на вързано. Или на покер. *So it goes*, както казва Вонегът. Така е то. Всъщност времето винаги ни разказва играта. Без изключение.

Каква е причината сатира да бъде подценявана в литературно отношение? Има ли шанс да получи своя реабилитация?

Наскоро взех интервю от главния редактор на в. „Стършел“ Михаил Вешим и му зададох подобен въпрос, а той ми отговори така: „Стига са подценявали сатира! Казват например за някого, че пишел фейлетонно. Не забравяйте, че и Алеко Константинов пишеше фейлетони, а той е сред най-ярките имена в българската литература!“. Няма как да не се съглася с това мнение, но все ми се струва, че функцията на комичното не е да се съизмерва с голямата си сестра поезията или със строгия си братко – сериозната проза. Епиграмата, фейлетонът, хумористичният разказ – това са нормализиращи жанрове. Те поставят нещата на място. Торпиларат претенциозното и окриляват negliжираното. В този смисъл фактът, че комичното се възприема като „лека кавалерия“, не ме притеснява особено. (Накъде пропусна конникът без глава? Бърза да оглави нещо в културата...) Ох, Крайо Петровски отново се обади. Извини ме за това вкланяване, неизбежно беше... Що се отнася до реабилитацията, тя не е нужна на сатира, а на позабравените сатирици. Затова в предаването „Алтер его“ по Радио Пловдив поддържа рубрика, която ненапращиво напомня за тях. Убеден съм, че ние, авторите, сме създатели на контекст, който превръща отделните читатели в общност. Приемствеността между поколенията е най-доброто, което може да се случи на всеки жанр, защото само така българската културна пулсация продължава във времето.

Като преподавател в езикова гимназия имаш пряк досег до младото поколение четящи хора? Влиза ли хумористичната литература в ползрението им? Какво всъщност четат българските ученици?

Слушай автентична история. Едно дете се обажда на майка си: „Ало, мамо, в училище ни казаха да четем задължителна литература. Имаме ли книгата „Задължителна литература“?“. Шегата настрана, „тази книга“ я четат и моите ученици в Английската гимназия. Като започнеш от епическата поема „Беоулф“ и нататък през Чосър, Шекспир, Дефо, Суифт, Купър, Кийтс, Йейтс, Дикенс, Твен, Елтън, Стайн, Фицджералд, Улф, Оруел, Хемингуей, Хелър, Пинтър, Барнс и пр. В повечето от тях може да се открият проявления и на смешното, и на сатиричното. Предполагам, че и по българска литература се обръща внимание на това. Леко, без да се досажда. Часовете по литература трябва да създават вкус към четенето. Общуването с книгата е радост, възможност за внезапни открития, диалог с великите мъртъвци, а не повод за оценка на знанията според критериите на МОН. Когато имам възможност, с моите ученици навлизаме в територията и на „страничната литература“, като правим съпоставки със съвременни български автори. Любопитен факт, куриоз или поразителна идея са достатъчни да провокират интерес. И разбира се, съвържателна дискусия.

Ако приемем Неофит Бозвели за първия български епиграмист, минем през Радоу Ралин и стигнем до Петър Краевски, след това накъде? Виждаш ли твои продължителите в жанра на епиграмата? Как този жанр може да стане интересен за съвременните читатели?

Знаеш ли коя е най-кратката епиграма? „Епиграма: Няма...“ Не помня кой е авторът, ако се познае, моите уважения. Сама по себе си епиграмата е древен жанр, който оцелява на ръба на експромпта и фолклоризацията, но не се отказва и от литературната си основа. Добрата епиграма не е римувка, нито констатилен протокол. Както казваше Марин Бодаков, „има чорчик в жанра“. В рамките на два до четири (рядко повече) реда се изгражда образ, развива се идея и следва смислов обрат. Трудността е в привидната лекота. Шеп думи черпят сили от злободневието и правят опит да го превъзмогат. Всичко е казано като на шега, но текстът има желязна структура, ритъм, рима, адекватна метрика и не изпада в литературщина. Идеята – разбира се, свежа. А стремежът към истината – непоколебим. Навремето Радоу Ралин ми е казал: „Сатириктът не трябва да е подлец. Нито – подлец!“...

Петър Краевски.
Снимка Владислав Христов

Сам виждаш колко капризен жанр е епиграмата, затова майсторите са малко – незабравимият Радоу Ралин, Марко Ганчев, Васил Сотиров, Виктор Самуилов, Тодор Климентов, светла му памет... Не знам дали съм достигнал нивото им. Спрямо тях съм от младото поколение, напук на своите 53 години. Притеснителното е, че не виждам помлади от мен, които сериозно да се занимават с епиграми. Вероятно защото нито е престижно, нито носи пари. Да не говорим, че са нужни повече усилия от простото разказване на виц. А и в интернет вайръл стават предимно мемета и видео смешки. За да се провокира интерес, трябва нещо различно. Например преди няколко години по покана на Маргарита Доровска от Дома на хумора в Габрово с Марин Бодаков разработихме проект за представянето на епиграмата в градска среда. Направихме подбор. Текстове бяха разпечатани модернично на огромни пана и поставени на фасадата. Така едно урбанистично пространство се превърна в читалня. Втори опит: в радиопредаването, което вода, правя седмични обзори, в които сатиричното ми алтер его коментира събитията именно с епиграми. Трети опит: мисля да организирам и радиоконкурс в жанра – нещо, което съм правил преди време, но защо да не опитам отново... Е, готвя и ръкопис с епиграмите, които съм писал по време на прехода, но не вярвам издателите да се избият за него. Опитите продължават. Надявам се да ми хрумнат и по-креативни идеи. Важното е да има нерв, нещо да се случва.

Тази година ти получи Националната награда за къс хумористичен разказ „Чудомир“. Признанието и сатира не са ли в леко антагонистични отношения?

Ако наградата идва от властта – да. Наистина има нещо зливо в сатира, която получава „Димитровска награда“ или „Ленинска премия“. Хубавото на „Чудомир“ е, че тя се дава от Фондация на неговото име и от редакцията на вестник „Стършел“, а журито е от литературни критици – тази година текстовете е оценявал доц. Йордан Ефтимов. В този смисъл „Чудомир“ произтича от гилдията и съм благодарен, че разказът ми „Глобализмът и аз“ беше забелязан.

През 90-те години имаше голям бум на сатиричната преса, сега останаха само два вестника. На какво отдаваш този процес? Ще се появи ли светлината в тунела за българския хумор?

Светлината в края на тунела ще я плащаме по новите тарифи... Всяко време си има своите нужди, лансира си своите жанрове и кумири. Преди Промяната за успех се приемаше, ако ти издадат книга или когато те приемат в Съюза на писателите. Днес нещата са различни. Успешен си, ако си в мейнстрийма и те издават в чужбина. Шоуто на свой ред все повече измества литературната сатира, която наистина преживя бум пред 90-те, но появата на виртуалното я притисна в ъгъла. Смени се комуникативната норма. Нищо чудно новите технологии да „родят“ бот с програмирано чувство за хумор, който да размива една добре калибрирана аудитория. Въпреки стремежа смешното да се имплантира в матрицата, а и напук на тържеството на естрадно-карнавалната голница, твърдя, че тук има живи автори, които поддържат нивото. И го правят с усмивка. Ще ми да вярвам, че съм сред тях... (Краевски, по-скромно! Мнозина ги бие сачмата, но не всеки е Сачмо!) Да, това беше поредната реплика на сатиричното ми алтер его Крайо Петровски. Добре че е то, да ме приземява със словесните си откоси понякога. (Нали?) Защото със сатириците е така – поздравяват ги с празничен салют, когато са на тона на устата...